

Forord: Nye tendenser i studiet af islam i Danmark og Europa

Islam i Danmark og Europa er under stadig forandring. Herboende muslimer forholder sig til de samfund, de lever i. Nye generationer vokser op og fortolker islam i konteksten af deres opvækst i eksempelvis Danmark. Det kan få udtryk af frivillig eller tvungen "tilpasning" til et "dania-islam". Eksempler i dette nummer af *Tidsskrift for Islamforskning* er ændringer i opfattelser af f.eks. ægteskab, kvinders rolle i moskémiljøer og regulering af moskéers kald til bøn lokalt i Danmark. Det kan også få udtryk af "afvisning" i et forsøg på at fastholde (forestillede) kulturelle og religiøse værdier eller som reaktion på diskrimination.

Et meget omdiskuteret eksempel herpå i en dansk sammenhæng er loven vedrørende tildækning af ansigtet, bedre kendt som burkaforbuddet, der blev vedtaget sidste år. Som en artikel i dette nummer viser har dette forbud, og processen i den forbindelse, fået en gruppe muslimske kvinder i Danmark til at danne foreningen Kvinder i Dialog, hvor de fortsætter deres kamp for retten til at gå med niqab eller anden form for ansigts-tilsløring. I alle tilfælde forholder muslimer sig til det samfund, de lever i, og til de processer, de er del af, sociale og kulturelle såvel som lovgivningsmæssige.

Også lovgivning vedrørende religiøs praksis er i løbende udvikling i europæiske samfund, ikke mindst som følge af islams tydeligere tilstedeværelse. Det såkaldte burkaforbud er et eksempel. Et andet, som belyses i dette nummer, er lovgivning vedrørende religiøs lyd, hvilket i denne sammenhæng angår forholdet mellem kirkernes klokkeeringning og moskéernes eventuelle kalden til bøn, *adhan*. Modsat burkaforbuddet er dette et forhold, der primært har været diskuteret på kommunalt plan, og som artiklen viser, har der i de senere år vist sig en tendens hen imod større tolerance over for religiøs lyd, om end ingen moskéer hidtil har fået lov til – eller har ønsket – at kalde til bøn fra de minareter, som ellers er blevet en del af nye moskébyggerier i København, Aarhus, Roskilde og andre steder.

Også i Tyrkiet, som dette nummers sidste artikel fokuserer på, er lovgivning vedrørende islamisk praksis i løbende udvikling. Her ser artiklen særligt på lovgivning vedrørende tørklædet. Hvor tørklædet tilbage til Atatürks grundlæggelse af det moderne Tyrkiet blev anskuet som gammeldags og bandlyst fra mange offentlige sammenhænge, er det i de senere år vendt tilbage, og især under AKP og præsident Erdogans regime i dette århundrede er lovgivningen løbende blevet ændret for at muliggøre brugen af det islamiske tørklæde i f.eks. militæret, på uddannelsesinstitutioner og i den offentlige forvaltning. Eksemplet er med til at vise, hvordan synet på islam, islam selv og religionens rolle i samfundet er i konstant forandring i alle samfund, såvel europæiske, hvor dette spørgsmål er forholdsvist nyt, som i traditionelt muslimske samfund som Tyrkiet.

Nummeret her er centreret omkring en række forskningsprojekter og -aktiviteter under ledelse af religionssociolog ved Københavns Universitet, Brian Arly Jacobsen. Jacobsen leder i øjeblikket det treårige projekt "Danske moskéer: Betydning, brug og indflydelse", finansieret af Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation, men arbejder derudover med religion og lokalpolitik i Danmark, med religion i det offentlige rum og generelt med muslimer i Danmark og Europa, særligt organisering, institutioner og politik. Forfatterne til artiklerne er alle knyttet til denne forskning og er, ud over Jacobsen selv, kandidater og ph.d.-studerende med speciale i de emner, deres artikler dækker.

I artiklen "Om moskéer og medborgerskab. Moskéers rolle for aktivt medborgerskab som oplevet af muslimske kvinder i Danmark" følger Pernille Friis **Jensen** kvinder i forskellige moskéer i Danmark og viser, hvordan kvindernes aktiviteter i disse moskéer understøtter deres rolle som aktive samfundsborgere og deres selvforståelse som sådan. Ofte bliver moskéer i den offentlige debat fremhævet som en hæmsko for integration og for brugernes aktive deltagelse i det danske samfund. Jensens analyse viser imidlertid, at det modsatte kan være tilfældet. Desuden viser artiklen, i tråd med øvrig forskning i moskémiljøer i både Europa og i traditionelt muslimske lande, at selvom de fleste moskéer er mandsledede, er de ikke nødvendigvis mandsdominerede. De er også udgangspunkt for en lang række aktiviteter, hvor kvinder kan gøre sig gældende og deltage i undervisning og samfundsdannelse (som f.eks. opfordring til at deltage i politiske valg) og i det hele taget spille en væsentlig rolle.

Nummerets anden artikel “Meet my brain. I dialog med niqabklædte kvinder om det danske tildækningsforbud” er skrevet af Drude **Daverkosen** og fokuserer på det foromtalte burkaforbud og ikke mindst på foreningen Kvinder i Dialog, der med udgangspunkt i processen om dette forbud blev grundlagt for at fremhæve muslimske kvinders ønske om at bære niqab eller anden ansigtstildækning. Også denne artikel fokuserer således på muslimske kvinders agens, hvilket står i nogen kontrast til bevæggrundene for den lovgivning om tildækning af ansigtet, som diskussionen beror på. Hvor store dele af den offentlige mening og det politiske spektrum i Danmark mener, at religiøs ansigtstildækning er et tegn på kvindernes manglende selvstændighed og ligestilling, fremhæver en organisation som Kvinder i Dialog, ved sin blotte tilstedeværelse men også i sine aktiviteter, at dette ikke nødvendigvis er tilfældet. En særlig ironisk vanskelighed i denne forbindelse er, at kvinderne ikke har fået lov til at foretræde for Folketinget, da politikerne har insisteret på kun at møde kvinderne, hvis de kan se deres ansigter.

Nummerets tredje artikel, “De stille moskéer og kirkeklokkernes genklang. En undersøgelse af lokalpolitiske reguleringer af religiøs lyd i Danmark”, er skrevet af Brian Arly **Jacobsen**, Luna Skjoldann **Larsen** og Drude **Daverkosen** og vender blikket mod dansk lokalpolitik, nærmere bestemt lokalpolitikeres forhold til religiøs lyd. Hvor man i Danmark både i by og på land i århundreder har været vant til kirkeklokker, der kalder til gudstjeneste og dagligt ringer solen op og ned, har den nyere tilstedeværelse af andre religioner givet anledning til at overveje, hvilke former for religiøs lyd man vil acceptere. Jacobsen, Larsen og Daverkosen har udført to spørgeskemaundersøgelser om religiøs lyd, i 2013 og 2017, udsendt til samtlige kommunalpolitikere. Måske til nogles overraskelse, og i hvert fald modsat landspolitiske tendenser, tyder svarene på en øget tolerance over for religiøs lyd, herunder bønnekald som det islamiske *adhan*. Under inddragelse af øvrig forskning om religion og lokalpolitik i Europa fremfører forfatterne, at lokalpolitik ofte er mere pragmatisk og går i dialog med lokale aktører, herunder de udøvende religiøse grupper, og derfor opnås ofte mere pragmatiske løsninger og en større tolerance over for forskellige gruppers ønsker og behov.

En lignende udvikling, altså en tilpasning mellem majoritets- og minoritetsgrupper i samfundet, finder tilsyneladende sted i hvert fald i dele af det muslimske miljø i Danmark. I num-

merets fjerde artikel, “Ægteskab i transition. Forandringer i tyrkisk-danske muslimers ægteskabsnormer”, analyserer Luna Skjoldann **Larsen** forandringer i tyrkisk-danske muslimers ægteskabsnormer. Baseret på kvalitative interviews med unge tyrkisk-danske mænd og kvinder fremhæver Larsen, hvordan en ny generation har nye normer for og indstillinger til ægteskabet. Det gælder både deres forhold til den islamiske vielse, *nikah*, som til et fokus på ligeværdige kønsroller i ægteskabet og ikke mindst til en større åbenhed og mulighed for skilsmisse. De unge opfatter dette som islamiske normer for ægteskab, men som anderledes end deres forældres generation, fordi islamiske normer og praksis også må og vil udvikle sig i tråd med det øvrige samfund.

I nummerets sidste artikel forlades fokus på Danmark til fordel for et fokus på Tyrkiet. Men også her handler det om islam under forandring. Anna B. **Kristensen** fokuserer i “Politisk islam under AKP. Et casestudie af AKP’s tørklædepolitik” på det regerende AKP-partis diskurs om tørklædebrug, før og efter partiet blev regeringsbærende, og på partiets efterfølgende lovgivning om tørklædet. Baseret på en nærlæsning af lovgivningsmaterialet og ledende AKP-politikeres argumentation argumenterer Kristensen for, at dette eksempel viser, hvordan AKP har implementeret en stadig, men snigende, islamisering af det tyrkiske samfund, hvor tørklæder før var bandlyst fra mange sammenhænge, men nu er blevet tilladt i alle offentlige institutioner, gennem AKP’s initiativer og lovgivning ét efter ét.

Danske muslimer betragtes ofte som individer, hvis værdier er uforenelige med danskhed, og de er undertiden udsat for kønsbestemte former for diskriminering. Flere af artiklerne i dette nummer viser, at identificerbare muslimske kvinder står over for hverdagens mikroaggressioner, men alligevel ved vi for lidt om, hvordan de forhandler dette og deres identiteter over tid. Flere af artiklerne bidrager med kvalitativ forskning, der udforsker fortællinger om unge danske muslimske kvinders erfaringer med at bære hijab eller niqab og i det hele taget være synligt muslimer i det offentlige rum. Disse artikler viser, hvordan unge kvinder med muslimsk baggrund forhandler deres identitet og følelse af at høre til i et klima med øget kontrol af muslimer. Artiklerne undersøger blandt andet deres refleksioner før, under og efter ægteskaber, vedtagelsen af tildækningsforbuddet eller andre former for tilpasning af islam i Danmark. Artiklerne viser på et overordnet plan, hvordan unge muslimske kvinder “passer

ind” med danskhed, deres religiøse identiteter, ægteskab og kompleksiteten ved at høre til. Dermed står synet på køn både udefra (omverdenens syn på kønnenes relationer) og indefra (muslimers egne refleksioner over køn i en tilpasningstid) centralt i studiet af nye tendenser i studiet af islam i Danmark.